

Neutraliteit van de staat is een belangrijke waarborg voor een fatsoenlijke samenleving. Er zijn verschillende manieren om aan die neutraliteit gestalte te geven.

Levensbeschouwing en de publieke sfeer

Waarom is neutraliteit waardevol? Omdat zij uitdrukking geeft aan het gelijk respect voor alle burgers als autonome personen. Zij mogen hun leven inrichten op basis van hun eigen levensovertuiging. Daarom mag de staat zich niet baseren op een bepaalde levensvisie; publieke instanties en openbare scholen mogen controversiële levensovertuigingen niet uitdragen of bevoordelen.

Met dit uitgangspunt kan men twee kanten uit. De eerste mogelijkheid is exclusieve neutraliteit - de Franse *laïcité*. Levensbeschouwing wordt geheel uitgesloten uit de publieke sfeer. Alle religieuze ideeën en hun symbolen worden uitgebannen. In het publieke debat mag geen beroep worden gedaan op levensbeschouwelijke overtuigingen. Politici, rechters, docenten en studenten mogen geen hoofddoekjes dragen, maar ook geen kruistekens, keppeltjes of lange rokken (symbool van een streng reformatorische levenswandel). De staat is levensbeschouwelijk blind.

De tweede mogelijkheid is inclusieve neutraliteit. In deze visie krijgen burgers zoveel mogelijk de gelegenheid om overeenkomstig hun eigen opvattingen, met inbegrip van hun levensovertuiging, te spreken en te handelen, ook in de publieke sfeer. Deze vorm van neutraliteit eist dat alle levensovertuigingen gelijk behandeld worden, maar niet dat ze buiten haken worden geplaatst. Mensen in ziekenhuizen of in het leger kampen soms met levensbeschouwelijke problemen; daarom financiert de Nederlandse overheid pastores naar rato van de omvang van de verschillende groepen. Inclusieve neutraliteit eist dat er ook humanistische raadsliden en imams worden aangesteld, naar rato van het aandeel van humanisten en moslims in de bevolking. Inclusieve neutraliteit brengt levensbeschouwelijke veelkleurigheid tot uiting, waarbij de overheid iedere groep gelijkmatig de ruimte laat en soms ondersteunt, maar geen enkele bevoordeelt. Exclusieve neutraliteit is geboden in landen met één dominante godsdienst, zoals het overwegend katholieke Frankrijk of het overwegend islamitische Turkije. Daar is inclusieve neutraliteit in de praktijk geen neutrale optie, omdat dit

zou betekenen dat vrijwel alleen de dominante godsdienst in het publieke domein zichtbaar is, waardoor de overige minderheden gediscrimineerd zouden worden. Daarom kiest men in die landen voor het uitsluiten van de katholieke kerk resp. de islam uit de publieke sfeer.

Inclusieve neutraliteit past beter bij pluralistische landen met veel minderheden zoals Nederland. In ons publieke debat en in belangrijke organen zijn ook kleinere groepen zoveel mogelijk evenredig vertegenwoordigd. Onze inclusieve neutraliteit houdt vanouds rekening met de godsdienst van burgers. Minderheden zijn tegemoet gekomen toen wettelijke regels botsten met hun levensovertuiging rond thema's als de eed, de krijgsmacht en sociale verzekeringen. Voor de religieuze plicht om een hoofddoek te dragen zou een vergelijkbare benadering zinvol kunnen zijn.

Voordelen van inclusieve neutraliteit

Inclusieve neutraliteit heeft verschillende voordelen. Een principieel voordeel is dat burgers niet gedwongen worden hun overtuigingen buiten de publieke sfeer te houden. Een godsdienst raakt nooit alleen de privé-sfeer. Burgers die totaal moeten afzien van hun levensbeschouwing in de publieke sfeer moeten een deel van zichzelf thuis laten. Voor sommige groepen zal dat offer groter zijn dan voor andere. In die zin is exclusieve neutraliteit minder democratisch.

Een voordeel is ook dat religieuze minderheden minder snel vervreemd raken van de staat. Wie alleen mag meedoen op voorwaarde dat hij dat thuis laat wat voor hem wezenlijk is, zal zich niet vertegenwoordigd voelen in het publieke systeem. De neiging om zich ertegen af te zetten wordt daardoor groter. Een praktijk van inclusieve neutraliteit kan daarom bijdragen aan een betere integratie van minderheden. In Nederland maakt de SGP deel uit van het politieke bestel. Daardoor moet deze partij rekening houden met dat politieke systeem en met andere minderheden. Als ze politiek iets wil bereiken, moet ze compromissen sluiten. Dit heeft een matigende invloed en heeft ertoe bijgedragen dat democratische en rechtsstatelijke waarden geïntegreerd zijn in de

orthodox-protestantse geloofsovertuigingen. Mede door deze inclusieve strategie zijn orthodoxe groepen in Nederland niet vervreemd geraakt van de politiek, en zijn moordaanslagen op abortusartsen zoals in de VS uitgebleven. Zou iets soortgelijks ook niet kunnen gelden voor islamitische minderheden?

Zowel de meerderheid als de minderheid worden in een praktijk van inclusieve neutraliteit voortdurend geconfronteerd met andersdenkenden. Dat kan al beginnen op school. Het (openbaar) onderwijs moet zich daarom niet richten op het uitbannen van godsdienst, maar op het (in de praktijk vaak moeilijk te realiseren) ideaal van een ontmoetingsschool met expliciete aandacht voor culturele en levensbeschouwelijke diversiteit. Hier komen verschillende minderheden elkaar tegen, waardoor kinderen al jong gewend raken aan verscheidenheid en dus oefenen in tolerantie. Wie dat van jongs af aan kent, zal minder snel aanstoot nemen aan hoofddoek, keppeltje of navelpiercing. Die voortdurende confrontatie met andersdenkenden kan het onderling begrip bevorderen. Maar vooral ook stimuleert dit een modernisering van godsdiensten, omdat deze niet beperkt worden tot de privé-sfeer. Religies worden uitgedaagd zich positief te verhouden tot de publieke sfeer en de pluralistische samenleving en zich daaraan aan te passen. Inclusieve neutraliteit vertrouwt niet alleen op de overheid om met verboden te interveniëren (vaak weinig effectief), maar schept voorwaarden waaronder burgers elkaar ontmoeten, leren begrijpen en mogelijk hun opvattingen bijstellen.

Positief effect op integratie

Twee interpretaties van neutraliteit zijn dus mogelijk. De inclusieve variant past beter bij de Nederlandse traditie en biedt ook betere perspectieven (maar natuurlijk geen garanties) voor het integreren van religieuze minderheden dan de uitsluitende versie. Daarom is het jammer dat auteurs als Paul Cliteur en Ayaan Hirsi Ali zich eenzijdig op Frankrijk of Turkije richten als model. Dat is niet alleen principieel en historisch eenzijdig; daarmee

(vervolg zie pag. 8)

(vervolg van pag. 7)

missen ze ook kansen om de integratie in Nederland beter te doen verlopen. Wat eerder gold voor orthodoxe christenen in Nederland kan ook gelden voor islamitische immigranten.

Erkenning van de rol van de godsdienst, ook in de publieke sfeer, kan bijdragen aan een betere integratie en modernisering van de islam. Een jihad tegen de islam, tegen hoofddoekjes en islamitische scholen, doet het misschien goed in de publiciteit, maar versterkt onnodig tegenstellingen. Dat is niet wat we nu nodig hebben.

Wibren van der Burg